

УДК: 378.091:63]:378.2/.4(477.53-25)

АРАНЧІЙ Валентина,
кандидат економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
в.о. ректора Полтавського державного
аграрного університету
(м. Полтава, Україна)
valentyna.aranchii@pdaa.edu.ua
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7391-2882>
Researcher ID:
<http://www.researcherid.com/rid/E-3402-2017>

ГАЛИЧ Олександр,
кандидат економічних наук, професор,
перший проректор Полтавського державного
аграрного університету
(м. Полтава, Україна)
galych@pdau.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6478-8309>
Researcher ID:
<http://www.researcherid.com/rid/Q-7292-2016>

ШАРАВАРА Тамара,
доктор історичних наук, професор, проректор
з науково-педагогічної роботи і
перспективного розвитку Полтавського
державного аграрного університету
(м. Полтава, Україна)
125125.tsh@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6370-6663>
Researcher ID:
<http://www.researcherid.com/rid/Q-6621-2016>

ВНЕСОК ВЧЕНИХ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В РОЗВИТОК ГАЛУЗЕВОЇ НАУКИ

Метою дослідження є висвітлення наукових здобутків аграріїв Полтавського державного аграрного університету від 1920 року й дотепер. Враховуючи, що університет провадить наукову діяльність понад 100 років, його внесок у розвиток регіону є значним і безперечним. На розвиток наукових досліджень і формування наукових шкіл вчених-аграріїв Полтавського регіону тісно вплинули події, що обумовили періоди розвитку самого університету і водночас визначили етапи розвитку аграрної науки загалом.

Мета дослідження досягнута за допомогою методів узагальнення, аналізу і синтезу, порівняння.

У статті вперше розглянуто періоди становлення університету від сільськогосподарського факультету при Полтавській Вищій Робітничій школі (1920), політехнікуму (1921–1929), Полтавського сільськогосподарського інституту (1929), до Полтавської державної аграрної академії (2001), а згодом – Полтавського державного аграрного університету (2020). Такий сутнісний розвиток і зміна статусів закладу вищої освіти спричинили кадрові надбання найстарішого його структурного підрозділу – навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології і сприяла залученню до роботи плеяди видатних вчених, які дали світові значні наукові відкриття, провели кропітку селекційну роботу і стали відомими далеко за межами України. Виокремлено також і періоди розвитку навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології: агрономічне відділення сільськогосподарського факультету Політехнікуму (1921–1929); агрокормовий факультет у складі зоотехнічного інституту (1930–1934); агрономічний факультет (1934–2011); факультет агротехнологій та екології (2011–2021); навчально-науковий інститут агротехнологій, селекції та екології (ННІ АСЕ) (з 1 січня 2022 і дотепер).

Наголошено на особливостях діяльності навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології, зокрема селекційній роботі, обробці селекційних полів, виведенні десятків сортів зернових та інших культур, формуванні провідних наукових кафедр і ліцензування восьми освітньо-професійних програм різних освітніх рівнів. ННІ АСЕ дав Україні понад 10000 аграріїв, його випускники мають почесні звання Героїв України і продовжують підтримувати національну економіку.

Ключові слова: *Україна, Полтавська область, Полтавський державний аграрний університет, агрономічний факультет, навчально-науковий інститут агротехнологій, селекції та екології, селекція рослин, селекційне поле.*

CONTRIBUTION OF SCIENTISTS OF POLTAVA STATE AGRARIAN UNIVERSITY TO THE DEVELOPMENT OF BRANCH SCIENCE

The purpose of the study is to highlight the scientific achievements of agricultural scientists of the Poltava State Agrarian University since 1920 to the present. Considering that the university has been conducting scientific activities for more than 100 years, its contribution to the development of the region is significant and indisputable. The influence of scientific research and the formation of scientific schools of agrarian

scientists of Poltava region were closely influenced by the events that determined the periods of development of the university itself and at the same time determined the stages of the development of agrarian science in general.

The purpose of the research is achieved using the methods of generalization, analysis and synthesis and comparison.

The article for the first time considers the periods of formation of the university itself from the agricultural faculty at Poltava Higher Workers' School (1920), the Polytechnic School (1921–1929), the Fruit and Vegetable School; to Poltava Agricultural Institute (1929), Poltava State Agrarian Academy (2001), and later to Poltava State Agrarian University (2020). Such substantial development and change in the status of the institution of higher education caused the personnel acquisition of its oldest institute – the educational and scientific institute of agricultural technologies, breeding and ecology and contributed to the involvement of a galaxy of outstanding scientists who gave the world significant scientific discoveries, carried out painstaking selection work, and varieties of grain and legumes are known far beyond the borders of Ukraine. The periods of development of the educational and scientific institute of agricultural technologies, ecology and ecology are also highlighted: the Agronomic Department of the Agricultural Faculty of the Polytechnic University (1921–1929); Faculty of Agriculture and Forage, part of the Zootechnical Institute (1930–1934); Faculty of Agronomy (1934–2011); Faculty of Agricultural Technologies and Ecology (2011–2021); Educational and Scientific Institute of Agricultural Technologies, Selection and Ecology (ESI ATSE) (from January 1, 2022 until now).

The specifics of the educational and scientific institute of agricultural technologies, selection and ecology are emphasized, in particular selection work, cultivation of selection fields, breeding of dozens of varieties of grain and other crops, formation of leading scientific departments and licensing of eight educational and professional programs of various levels. ESI ATSE has given Ukraine more than 10,000 farmers, its graduates have the honorary titles of Heroes of Ukraine and continue to support the national economy of Ukraine.

Keywords: *Ukraine, Poltava region, Poltava State Agrarian University, Educational and Scientific Institute of Agricultural Technologies, Selection and Ecology, plant selection, selection field.*

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни 2022 р. в Україні, спричиненої жорсткою агресією з боку Російської Федерації світ відчув небезпеку продовольчої кризи, зіткнувся з проблемою розблокування українських морських портів, а питання ролі аграрного сектору стало чи не найгострішим з-поміж багатьох. У цих умовах державники все більше уваги стали привертати до питань розвитку аграрної галузі. Звісно, що її розвиток найтісніше пов'язаний з науковими напрацюваннями і кадрами – справжніми національними скарбами, якими багата наша країна і завдяки яким Україні вдається не лише врятувати світ від

продовольчої кризи, а й посісти гідне місце в плеяді аграрних країн світу. Вагомий внесок у розвиток селекційної справи здійснили саме науковці Полтавського державного аграрного університету, унікальними сортами рослин яких користуються європейські та українські аграрії.

Аналіз особливостей становлення й розвитку Полтавського державного аграрного університету від 1920 р., його виживання у період воєнної евакуації до м. Курган (1941–1944 рр.), відновлення роботи у добу повоєнної відбудови господарства, значного примноження наукових знань у часи відновлення незалежності України є вкрай значущою справою, вартою особливої уваги, адже одним зі способів порятунку найважливішої галузі національної економіки – аграрної, є саме розвиток освіти і науки. Будь-яка галузь не може розвиватись упевнено без наукових розробок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виокремлюємо три групи джерел, присвячених окресленій темі. Першу групу становлять архівні джерела з фонду ректорів університету, який зберігається в Державному архіві Полтавської області [2]. Другу групу джерел поповнюють опубліковані праці ректорів різних каденцій, аграріїв, істориків, присвячені як розвитку університету загалом, так і навчально-науковому інституту агротехнологій, селекції та екології (колись агрономічному факультету), його окремим персоналіям і здобуткам [5; 6]. Такі змістовні нариси й монографії заклали підвалини для глибшого вивчення наукової діяльності закладу вищої освіти, а 2021 р. дали змогу опублікувати змістовний літопис університету «Полтавський державний аграрний університет. 100 років звершень» [9], який увібрав у себе інформацію про всіх очільників закладу, здобутки факультетів і навчально-наукових інститутів, спогади видатних випускників та аналіз етапів історичного розвитку.

Окремі публікації, присвячені науковим напрацюванням навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології (агрономічного факультету) університету, містяться й у фахових виданнях України. Значних зусиль для їхньої першої систематизації й узагальнення доклали відомий вчений-винахідник В. М. Самородов, професори М. М. Опара та В. М. Писаренко [4].

Крім монографій і фахових статей – наявна публіцистика, здебільшого присвячена життєпису університету в умовах сучасної війни. Публіцистика становить третю групу джерел і має вагоме значення, оскільки об'єктивні оцінки діяльності закладу, здійснені незалежними авторами, журналістами й оглядачами. Значна кількість публікацій з'явилася після 24 лютого 2022 р. і спричинена активною позицією університету щодо підтримки внутрішньо-переміщених осіб та налагодження науково-дослідної і грантової діяльності в теперішніх умовах. Саме ця група джерел показує значимість внеску випускників вишу, знаних аграріїв, фермерів у підтримку країни [7; 8; 10; 11]. У цьому зв'язку видається актуальним переосмислення історичного поступу як Полтавського державного аграрного університету, так і його базового навчально-наукового інституту. Наявні джерела дають змогу здійснити їхню періодизацію розвитку і водночас підбити підсумки діяльності, систематизувати науковий доробок, згадати всіх науковців, причетних до виведення нових продуктивних сортів, оцінити значення роботи знаних науковців для Полтавщини та України загалом.

Метою статті є висвітлення внеску вчених Полтавського державного аграрного університету у розвиток аграрної науки на Полтавщині від 1920 року й дотепер. **Мета дослідження досягнута за допомогою методів** узагальнення, аналізу і синтезу, порівняння.

Результати дослідження. У 2020 р. Полтавська державна аграрна академія відзначила сторічний ювілей. Цей заклад у Полтавському регіоні має давню славетну історію, значний науковий потенціал, міжнародне визнання у 23 країнах світу і безпрецедентну підтримку молоді, що за фактом перетворило його на заклад вищої освіти універсального характеру, зі збереженням своєї галузевої приналежності. Враховуючи значні надбання науковців-аграріїв, наказом МОН України № 1283 від 16.10.2020 р. було змінено тип та перейменовано Полтавську державну аграрну академію на Полтавський державний аграрний університет, що відкрило нову сторінку життя закладу вищої освіти [3].

У вересні 2020 р. Верховна Рада України прийняла Постанову «Про внесення змін до додатка до Постанови Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних

дат і ювілеїв у 2020 році», згідно з якою 100-річчя закладу вищої освіти відзначали на державному рівні [11]. Вагоме визнання вишу дає підстави говорити про внесок його науковців-аграріїв у розвиток Полтавського регіону.

Серцем університету і найстарішою його структурною ланкою справедливо вважають навчально-науковий інститут агротехнологій, селекції та екології (ННІ АСЕ), який торував шлях від агрономічного факультету до рівня науково-навчального інституту. Історія навчально-наукового інституту розпочалася 1 вересня 1920 р., коли при «Полтавській Вищій робітничій школі, яка знаходилася у підпорядкуванні Полтавської ради губернських професійних спілок, був організований сільськогосподарський факультет із секціями рільництва, тваринництва і садівництва із городництвом. Завданням факультету стала підготовка кваліфікованих спеціалістів для сільського господарства. Із жовтня 1921 р. по жовтень 1929 р. цей заклад працював у статусі Політехнікуму, який мав відділення: 1) агрономічне, 2) зоотехнічне, 3) інтенсивних культур, 4) кооперативне. У жовтні 1929 р. Політехнікум реорганізовано в сільськогосподарський інститут з приєднанням до нього Полтавського індустріального, Полтавського землевпорядного, Красноградського і Ерастівського сільськогосподарських технікумів» [1]. Біля витоків створення факультету стояли такі відомі науковці, як фахівець з методики сільськогосподарської дослідної справи В. І. Сазанов, перший декан сільськогосподарського факультету, ботанік Г. С. Оголевець, садівник, овочівник і дендролог Ф. І. Берглезов, ґрунтознавець О. О. Іллічевський, метеоролог М. М. Самбикін, ентомолог Д. О. Оглоблін, рослинники В. Ф. Ніколаєв та Ф. Г. Білецький [6, с. 10].

На першому етапі діяльності закладу освіти і його базового факультету з ініціативи професора В. І. Сазанова у 1925 р. для організації наукових досліджень створено першу серед вишів України секцію дослідної справи та дослідне поле. Саме тут студенти під керівництвом викладачів активно займалися науковими дослідженнями. Для цього за навчальним закладом були закріплені: господарство Козельщинського монастиря, садово-городна ділянка та садок в Лутовинівці

неподалік Козельщини, а також сад у городній профшколі в Полтаві. «У 1925–1926 роках для організації практичного навчання студентів передано Чутівську агробазу, де вони проходили не лише практику, а й проводили наукові дослідження» [4, с. 11]. Також на факультеті були організовані кабінети ботаніки з ботанічною колекційною ділянкою; рослинництва з колекційною ділянкою, фітопатології, лабораторія агрохімії. Факультет став центром агрокультурної роботи на Полтавщині, на його базі проводилися наради з агрономії, різні курси з сільськогосподарської освіти, зокрема з підвищення кваліфікації викладачів профшкіл.

У 1927 р. науковці факультету разом зі студентами заклали перше серед сільськогосподарських вишів України селекційне поле. Навчальний процес перетинався з науково-дослідною роботою викладачів і студентів. Створено науковий гурток, при якому функціонували секції дослідно-рільнича, економіко-агрономічна, інтенсивних культур. Студенти працювали під керівництвом таких науковців як Ф. Г. Білецький, В. І. Сазанов, Ф. І. Берглезов, М. М. Самбикін, П. Ф. Тушкан, В. П. Кушніренко. Віра Платонівна Кушніренко – перша завідувачка кафедри ботаніки – започаткувала на Полтавщині геоботанічні дослідження, згуртувала кращих ботаніків та ґрунтознавців, провела обстеження луків та сіножатей басейну ріки Ворскла.

Заслуговує на увагу діяльність професора С. К. Руденка, який опублікував низку актуальних статей: «Розкидний, рядовий і стрічковий посів», «Утворення вузла кущення у злакових рослин при різних глибинах заробки насіння», «Вплив осмотичного тиску на утворення білка в зерні пшениці».

«Згідно з наказом Наркома Землеробства УРСР за № 277/ 2925 від 19 серпня 1930 р. і постановою директора інституту за № 105 § 1 від 23 серпня 1930 р. сільськогосподарський інститут було реорганізовано: 1) на базі факультету сільськогосподарського будівництва створено окремий інститут сільськогосподарського будівництва з підпорядкуванням «Совколхозстрою»; 2) на базі факультету індустріалізації сільського господарства в частині переробки зоотехнічних і плодоовочевих продуктів створено інститут м'ясної і плодоовочевої

технології з підпорядкуванням Наркомторгу України, 3) на базі зоотехнічного факультету створено сільськогосподарський інститут з факультетами: зоотехнічним і спеціальних культур з підпорядкуванням тресту Свинарства СРСР» [1]. Фактично 1929–1930 рр. можна вважати початком другого етапу розвитку Полтавського сільськогосподарського інституту, адже зі складу цього навчального закладу виокремилося три інші. Сільськогосподарський інститут так і продовжив свою діяльність вже в оновленому форматі.

Значний внесок в історію розвитку інституту та агрономічного факультету зробили професори П. Я. Біленко, Ю. М. Бруннер, К. І. Наумов, П. М. Чапко, доценти: О. О. Бібіков, П. І. Бондарь, Т. П. Голова, О. С. Горб, О. О. Захарченко, О. І. Касьяненко, М. Г. Клімов, Є. Д. Кононович, І. О. Кузьменко, Л. І. Максименко, М. Є. Малишев, Л. Л. Омелянюк, А. І. Пелипенко, В. О. Пелипець, І. І. Пестов, О. С. Пипко, М. Г. Прач, В. Й. Пржегорлінський, Л. Л. Рубановський, А. П. Рубіна, К. М. Русач, С. А. Семеняк, О. Й. Скрильник, О. В. Тищенко, А. П. Фастовець, Є. Г. Чернявський, М. В. Чуб, І. П. Широких, Л. Ф. Бондарева, асистенти: М. П. Кертик, М. І. Колеснікова, І. Б. Компанієць, Т. П. Кривенко, В. К. Кулик, Х. І. Купрій, Д. М. Муренко [9, с. 114].

Під час німецько-фашистської навали інститут було «евакуйовано до м. Курган Челябінської області, де 30 вересня 1941 р. 22 викладачі, 17 службовців і 140 студентів відновили навчання» [6, с. 28] у досить важких умовах. Навіть у перший рік війни інститут випустив 40 агрономів і 27 зоотехніків [6, с. 30], а вже 1942 р. в ньому навчалися близько 100 студентів, було налагоджено роботу 10 кафедр [6, с. 31]. Освітняни активно збирали кошти на підтримку Червоної Армії. Фактично інститут відновив навчання в Полтаві у 1944 р. Виникають паралелі із сьогоденням. Попри те, що сучасний Полтавський державний аграрний університет працює не в евакуації, існуючи в умовах сучасної війни, він активно провадить набір абітурієнтів, нарощує кадровий потенціал, надає найбільшу в області, серед усіх ЗВО, підтримку внутрішньо-переміщеним особам і ЗСУ [8; 12].

Навіть з огляду на евакуацію сільськогосподарського інституту у період II Світової війни ми не виокремлюємо новий етап його розвитку, адже статус

закладу не змінився, він не був переструктурований, досягнення і кадровий потенціал частково були збережені, а в частині зміцнення кафедр – навіть посилені. У післявоєнний час з агрономічним факультетом пов'язали свою долю селекціонери, професори Є. С. Гуржій та М. М. Чекалін, д. с.-г. н., Заслужений агроном України В. М. Рабінович, к. с.-г. н. Я. Л. Яценко, рослинник, Заслужений діяч науки України Ф. Г. Білецький, ґрунтознавці, професори М. Я. Гетта, С. І. Ільмен'єв та професор, землероби, професори М. І. Осадчий, О. В. Фісюнов, Г. А. Черемісінов, агроєкологи, професори В. Д. Мединець, В. І. Жарінов, ботанік, професор І. М. Голубинський. До речі, два останніх є випускниками агрономічного факультету [9, с. 114].

З 1953 р. факультет долучився до комплексних наукових досліджень спільно з кафедрами зоотехнічного факультету. Учені факультету О. В. Тищенко, В. Й. Пржегорлинський, О. І. Алексеєнко, С. І. Ільмен'єв, Є. С. Гуржій, І. О. Кузьменко, М. В. Чуб працювали над темами «Дослідження ґрунтів в колгоспах і радгоспах Полтавської області та розробка агротехнічних рекомендацій, що забезпечують найбільший вихід сільгосппродукції на 100 га земельних угідь», «Агротехніка озимої пшениці по непарових попередниках», «Вплив відбору на збільшення врожаю волокна і насіння у конопель», «Виробництво і оцінка продуктивності гібридів насіння цукрових буряків», «Розробка агротехнічних заходів, що забезпечують одержання високих і сталих врожаїв кукурудзи в умовах області» [9, с. 114].

Доктор сільськогосподарських наук, професор Є. С. Гуржій та завідувач лабораторії, випускник інституту В. С. Мережко створили та впровадили у виробництво два сорти однодомних конопель, що забезпечили приривок насіння на 40-58 % більше проти районованого в той час в області сорту. Євдокія Сидорівна – автор 7 районованих сортів конопель, у її доробку є понад 40 наукових праць з коноплярства. За результатами досліджень вона захистила докторську дисертацію, стала професором, нагороджена орденом Леніна [9, с. 114]. Вчені факультету вивели лінію цукрового буряку, який за цукристістю значно перевищував стандартні сорти, розробили систему застосування добрив під кукурудзу, що

забезпечувала прибавку врожаю до 40 %, вивчали систему обробітку ґрунту, рекомендовану Т. С. Мальцевим в умовах Полтавської області. За результатами наукових досліджень, у 1955 р. завідувач кафедри загального землеробства С. І. Ільменюв захистив докторську дисертацію «Передпосівний обробіток суглинистих підзолистих ґрунтів».

Із середини 1950-х рр. навчальною і науковою роботою активно займалися завідувачі кафедр загального землеробства – доцент П. А. Черемісінов, рослинництва – доцент Ф. Г. Білецький, селекції і насінництва – доценти К. Ф. Віденін та О. В. Тищенко, доценти Ю. М. Бруннер, М. Я. Гетта. На факультеті почала діяти ґрунтознавча експедиція, яка у 1957-1962 рр. обстежила ґрунти Полтавщини, упорядкувала їхні карти й картограми, розробила агрорекомендації для всіх господарств області.

1960-ті стали роками особливо активної наукової діяльності викладачів. Доктором сільськогосподарських наук, професором М. І. Осадчим на факультеті створена школа землеробів, де було підготовлено 13 кандидатів наук. Колектив кафедри вивчав питання біогенності схилених земель та усунення процесів ерозії за допомогою системи обробітку ґрунту та добрив; впливу попередників у ланках бурякової сівоzmіни; агротехніки вирощування і підбору кормових культур у пожнивних посівах (кукурудза, горох, соняшник); застосування гербіцидів на посівах цукрових буряків і проса. Науковими дослідженнями з питань боротьби з ерозією ґрунтів і продуктивного використання еродованих земель були знайдені і запропоновані виробництву ефективні методи попередження ерозії земельних угідь у колгоспах та радгоспах Лісостепу УРСР. За результатами наукового пошуку завідувач кафедри загального землеробства Г. А. Черемісінов в 1961 р. захистив докторську дисертацію «Агровиробнича характеристика еродованих ґрунтів деяких лісостепових районів СРСР і агротехнічні заходи з їх продуктивного використання». Наукову роботу з питань ґрунтознавства на кафедрі продовжив доцент М. Я. Гетта. Він досліджував природні умови Полтавщини, дав науково обґрунтовану агрономічну характеристику ґрунтового покриву і, що особливо цінне, розробив методику якісної оцінки ґрунтів – їх бонітування. Науковий пошук

завершився захистом докторської дисертації «Ґрунти Полтавської області, їх бонітування та шляхи поліпшення родючості» [9, с. 115].

На кафедрі рослинництва майже десять років працював професор К. І. Наумов, визнаний учений в галузі кормовиробництва. Під його науковим керівництвом проводились масштабні дослідження з ефективного використання осушених земель Полтавської області. Він є автором підручника «Лукивництво з основами кормовиробництва», яким і досі користуються сучасні дослідники. Дослідження з проблеми локального внесення добрив на факультеті започаткували доценти Л. Л. Рубановський, Л. Л. Омелянюк, М. В. Чуб, а пізніше група викладачів у складі П. І. Воропіна, В. О. Воропіної, А. Г. Голуба [9, с. 115].

Доцент В. Й. Пржегорлінський провів науково-дослідну роботу з вивчення системи удобрення і технології вирощування кукурудзи в Полтавській області. Доцент В. І. Жарінов, працюючи на кафедрі рослинництва, вивчав питання технології вирощування люцерни на насіння, захистив докторську дисертацію з цього питання. Естафету наукової творчості від викладачів старшого покоління прийняли молоді в ті часи педагоги і, насамперед, випускники вишу – П. І. Воропін, А. В. Колісник, В. М. Тищенко, С. В. Поспелов, М. М. Шевніков, П. В. Писаренко та ін. Взірцями працелюбства і професійного виконання своїх обов'язків стали лаборанти і препаратори: Л. Є. Денисенко, Г. А. Овсій, О. Г. Герасименко, О. Г. Босенко, Є. М. Твердохліб, І. Н. Молчанова, Т. А. Бондаревська, А. І. Гринь, В. Д. Валенко [9, с. 116].

За століття свого існування факультет підготував для національної економіки України майже 10 тис. фахівців, зокрема близько 300 докторів та кандидатів наук. Далеко за межами України відоме ім'я академіка АН УРСР М. М. Гришка – видатного вченого-ботаніка, генетика і селекціонера, колишнього директора Інституту ботаніки НАН України, засновника низки наукових установ, з-поміж яких – найбільший у Європі Національний ботанічний сад НАН України, що носить нині ім'я вченого. Факультет пишається й іншими випускниками-академіками та членами-кореспондентами різних академій України, Казахстану. Серед них такі відомі вчені, члени-кореспонденти АН Казахстану Л. Г. Добрунов та С. П. Плешко;

академік ВАСГНІЛ, колишній директор Всеросійського НДІ селекції і насінництва овочевих культур П. Ф. Сокол, академік НААН, директор Інституту садівництва НААН П. В. Кондратенко. Серед випускників факультету – чимало лауреатів державних і академічних премій. Це, зокрема, заслужені діячі науки України, професори С. І. Лебедев та М. М. Ротмістров, доктор біологічних наук, завідуючий відділом Інституту фізіології та генетики НАН України І. Г. Шматько, академік НААН П. В. Кондратенко та інші знані науковці [9, с. 115-116].

Багато випускників факультету працюють на викладацькій роботі в університетах, інститутах, коледжах і технікумах, зокрема кафедри рослинництва в Херсонському та Вінницькому аграрних університетах очолювали наші випускники, доктори наук, професори В. І. Жарінов та О. Л. Зозуля.

З-поміж випускників факультету немало й державних діячів: протягом 1954-1961 рр. Головою Ради Міністрів УРСР був Герой Соціалістичної Праці Н. Т. Кальченко. З 1965 по 1976 рр. він був першим заступником голови уряду країни, в різні роки обіймав посади міністра радгоспів, сільського господарства, заготівель України. Заступником міністра сільського господарства України тривалий час працював О. Т. Гуленко, який потім став заступником міністра сільського господарства колишнього СРСР, головою «Союзхімії». Агрономічний факультет виховав плеяду відомих в Україні та за її межами селекціонерів. Серед них – всесвітньовідомий учений-селекціонер В. О. Козубенко, автор унікальних сортів кукурудзи і такого її шедевра, як «Буковинський ЗТВ». Окрім нього, потрібно відзначити докторів наук – О. Л. Зозулю, А. К. Лещенко, Д. Ф. Лихваря, О. С. Мусійка, О. Й. Оніщенко, О. О. Торопа; кандидатів наук – А. Т. Горбаня, Г. С. Горбаня, П. Т. Дробця, Б. С. Зінченка, В. Ф. Мусієнка, П. С. Рубеля, В. Т. Воронцова, Н. І. Куценко та ін. Загалом же, випускники факультету створили понад 80 сортів 30-ти культур, у першу чергу, – пшениці, кукурудзи, жита, конопель, плодкових та кормових культур, лікарських рослин [9, с. 116].

Якщо аналізувати внесок факультету і закладу вищої освіти в розвиток Полтавщини і України загалом, то підкреслимо, що випускників вишу можна зустріти у різних регіонах країн пострадянського простору. У Полтавській області

немає такого господарства, де б не працювали його випускники. В колгоспах і радгоспах (до їх реформування 1993 р.), 62,5 % керівників були вихованцями факультету, а серед головних агрономів їх кількість становила 61,4 %. Більшість випускників працювали і працюють безпосередньо в сільськогосподарському виробництві. Багато з них своєю самовідданою працею здобули славу і шану. Так, звання Героя України удостоєна Т. М. Корост, Героя Соціалістичної праці – Н. Т. Кальченко, К. І. Гулій, О. Є. Мілявський, І. В. Ропавка, Т. У. Савченко, Г. І. Троян, кавалерами ордена «За заслуги» стали видатні господарники А. Г. Пасюта, В. І. Капленко й А. О. Цьова. Звання Заслуженого працівника сільського господарства України удостоєні М. М. Борисенко, І. А. Вертебний, М. А. Іванина, І. В. Кочерга, П. П. Нестерець, В. А. Неутрієвський, П. А. Олійник, О. Я. Яроменок, М. М. Крикля, М. Г. Сукач, М. І. Андрієнко, М. М. Опара, С. Л. Москаленко, В. І. Москаленко, В. М. Тищенко, Г. П. Шевель, М. К. Рикун, О. П. Яковенко, І. Я. Шивела, В. І. Капленко, А. О. Цьова та ін., Заслуженими агрономами України стали В. П. Ванцак, Г. М. Гавва, М. І. Кріпак, А. К. Лещенко, П. М. Чапко, заслуженим працівником промисловості України – В. В. Кордубан, заслуженим винахідником України – В. М. Самородов [9, с. 116].

Серед випускників факультету є також колишні директори Устимівської дослідної станції рослинництва М. В. Кір'ян, Інституту овочевих та баштанних культур УААН Г. Л. Бондаренко, Інституту лікарських рослин УААН А. Т. Горбань, Полтавської державної сільськогосподарської дослідної станції ім. М. І. Вавилова УААН М. М. Опара, колишній заступник директора Інституту садівництва УААН В. М. Васюта, перший заступник директора Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації С. Л. Москаленко [9, с. 116].

«На факультеті науковий ступінь здобули кількасот докторів та кандидатів наук» [4, с. 12]. Завідуючими, а згодом деканами колишнього агрономічного факультету з 1920-х рр. і дотепер були Г. С. Оголевець, Є. Л. Рекало, С. Н. Гуменюк, І. О. Кузьменко, П. Н. Ванцак, Ф. Г. Білецький, О. І. Алексеєнко, М. В. Чуб, Л. Л. Омелянюк, В. І. Москаленко, О. С. Пипко, І. І. Пестов,

А. А. Кочерга, П. В. Писаренко, М. М. Маренич. Всі вони багато зробили для поліпшення організації навчального процесу, його забезпечення відповідними технічними засобами, постійно працювали над удосконаленням навчально-методичної роботи, підвищенням кваліфікації викладачів, поєднуючи цю діяльність із викладацькою та науковою роботою. У довоєнний період на факультеті працювали такі вчені, як Ф. І. Берглезов, О. О. Іллічевський, С. О. Іллічевський, В. П. Кушніренко, С. К. Руденко, М. М. Самбікін [4, с. 10].

«Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2001 року № 291-р «Про створення Полтавської державної аграрної академії», Міністерством аграрної політики України Полтавський державний сільськогосподарський інститут реорганізовано у Полтавську державну аграрну академію як вищий навчальний заклад» [1]. Так розпочався третій етап у розвитку закладу вищої освіти, позначений активною діяльністю ректора, професора В. М. Писаренка, зокрема в частині ліцензування нових спеціальностей, зміни структури вишу з приєднанням багатьох коледжів Полтавської області, здобуттям авторитету на міжнародному рівні. Із 2011 р. заклад очолила перша жінка ректор, професор В. І. Аранчій, яка зміцнила матеріально-технічну базу академії, доклала значних зусиль до відкриття науково-технічних лабораторій для різних спеціальностей і почала суттєво нарощувати кадровий потенціал вишу. Це дало змогу реорганізувати факультети і розширити можливості їхньої діяльності.

Окремо варто акцентувати увагу на тому, що науково-експериментальною базою факультету для проведення досліджень є дослідне поле університету, провідні господарства Полтавської області та науково-дослідні установи. Завдяки наявності експериментальної бази викладачі, аспіранти та здобувачі мають змогу проводити наукові дослідження відповідно до напрямів і тематик кафедри, залучати до виконання наукової роботи студентів та регулярно проходити підвищення кваліфікації та стажування. Цьому сприяє створення філій факультету: на базі ПП «Агроекологія» Шишацького району Полтавської області, ДП ДГ «Степне» Інституту свинарства і АПВ НААН та Полтавській філії Державної установи «Інститут охорони ґрунтів України». Кафедрою селекції,

насінництва і генетики створено «Насінневий центр «Зелений гай» спільно з однойменним підприємством у м. Гадяч. Наукова робота є складовою частиною підготовки агрономів – вона повністю відповідає профілю спеціальності. Перш за все, це селекційна робота, яка майже 50 років здійснюється в лабораторії селекції пшениці озимої (нині – Науково-дослідний селекційний центр). Науково-дослідний селекційний центр Полтавського державного аграрного університету розпочав свою роботу ще в 1972 р. як лабораторія селекції пшениці озимої під керівництвом доктора біологічних наук, професора М. М. Чекаліна та кандидата сільськогосподарських наук, доцента В. І. Москаленка. Обсяг селекційних досліджень постійно розширювався, до селекційного процесу були включені й інші культури: горох, соя та просо. Багаторічна селекційна практика, наукові розробки та створені сорти сприяли створенню в 2001 р. науково-дослідного інституту агрономії. Польова лабораторія та відділ насінництва центру знаходяться в навчальному господарстві «Ювілейний» ПДАУ з дослідним полем площею 85 га. Директор центру – д. с.-г. н., професор В. М. Тищенко. Високопродуктивні, високоякісні, високозимостійкі сорти пшениці озимої «Коломак 3», «Коломак 5», «Українка полтавська», які були занесені до Держреєстру сортів України, створили заслужений працівник сільського господарства України, доцент Василь Москаленко, академік Григорій Жемела, старші наукові співробітники Ніна Марчук, Григорій Лавриниць [9, с. 117].

У селекційному центрі проводилася селекція сортів безлисточкового гороху, стійких до вилягання і осипання (професор М. М. Чекалін). Виведені сорти гороху «Норд», «Полтавець 2» – одні з кращих сортів, районованих в усіх ґрунтово-кліматичних зонах України; у 2000 р. були передані у державне користування. Присутні сорти «Олеко» і «Зіньківський» з високим потенціалом врожайності. За розробленою програмою триває селекція нових сортів гороху продовольчого напрямку, які впроваджують у виробництво. У 2004 р. внесений до реєстру сорт проса «Полтавське золотисте» (автори сорту – професори М. М. Чекалін і В. М. Тищенко), що має високий потенціал врожайності, ультракороткостиглий, стійкий до висипання, вилягання і придатний до однофазного збирання. Нині на

рахунку Селекційного центру 17 сортів пшениці озимої: «Диканька», «Левада», «Сагайдак», «Вільшана», «Оржиця», «Царичанка», «Коломак 3», «Коломак 5», «Українка полтавська», «Говтва», «Сидір Ковпак», «Лютенська», «Кармелюк», «Полтавчанка», «Зелений гай», «Радивонівка», «Аріївка»; п'ять сортів гороху: «Норд», «Полтавець 2», «Зінківський», «Мазепа», «Апостол»; три сорти проса: «Полтавське Золотисте», «Золушка», «Біла альтанка»; чотири сорти сої (селекціонер – д. с.-г. н., професор Л. Г. Білявська): «Антрацит», «Агат», «Артеміда», «Алмаз» [9, с. 118].

Створено унікальний селекційний матеріал, що характеризується високою врожайністю, якістю зерна та іншими господарсько-цінними ознаками. Регіональна селекційна робота забезпечує Полтавщину конкурентоспроможними й адаптованими до стресових умов регіону сортами. Окремі викладачі університету за наукові здобутки удостоєні премій Національної академії наук України. Так, професор М. М. Чекалін удостоєний премії ім. В. Я. Юр'єва, а доцент В. М. Самородов і професор С. В. Поспелов – премії ім. Л. П. Симиренка.

У 2011 р. агрономічний факультет був реорганізований у факультет агротехнологій та екології (з 2012 р. його очолює випускник Полтавського сільськогосподарського інституту, д. с.-г. н., професор М. М. Маренич). Цей етап у розвитку факультету став ключовим, адже нарощування кадрового потенціалу дало змогу відкрити широкі можливості абітурієнтам, були ліцензовані найактуальніші спеціальності і 1 січня 2022 р. створено навчально-науковий інститут агротехнологій, селекції та екології. На сьогодні в ННІ АСЕ здійснюється підготовка за вісьмома освітньо-професійними програмами різних освітніх рівнів: «агрономія», «еколого-економічне рослинництво», «екологія», «агроекологія», «захист і карантин рослин», «біотехнології та біоінженерія», «геодезія та землеустрій» «насінництво і насіннезнавство». У його структурі функціонує шість кафедр та один науково-виробничий центр селекції і насінництва польових культур.

В університеті функціонують наукові та навчально- наукові лабораторії:

– атестована наукова лабораторія агроекологічного моніторингу призначена

для проведення моніторингу агроєкосистем (грунтів, води, атмосфери, дослідження впливу шкідливих факторів довкілля на сільськогосподарські рослини й організми); вивчення агроєкологічного руйнування сільськогосподарських територій, освоєння та впровадження методів оцінки стану навколишнього середовища й агроєкосистем і виховання цих вмінь у студентів (кафедра екології, збалансованого природокористування та захисту довкілля);

- навчально-наукова лабораторія агрохімії, призначена для проведення лабораторних занять із дисципліни «Агрохімія», визначення властивостей ґрунтів, добрив, камеральної обробки даних під час проведення навчальної практики (кафедра землеробства та агрохімії ім. В. І. Сазанова);

- атестована наукова лабораторія якості зерна проводить визначення показників якості продукції рослинництва (кафедра рослинництва);

- навчально-наукова лабораторія ґрунтознавства, призначена для проведення лабораторних занять із дисципліни «Ґрунтознавство з основами геології», визначення основних властивостей ґрунтів, камеральної обробки даних під час проведення навчальної практики (кафедра землеробства та агрохімії ім. В. І. Сазанова);

- навчально-наукова лабораторія селекції і насінництва (кафедра селекції, насінництва та генетики);

- навчально-наукова лабораторія плідівництва та овочівництва (кафедра селекції, насінництва та генетики);

- лабораторія захищеного ґрунту (кафедра селекції, насінництва та генетики);

- лабораторія ентомології та бджільництва проводить вивчення основних шкідників сільськогосподарських угідь, вплив кліматичних умов на їх активність, дослідження з бджільництва (кафедра захисту рослин);

- навчально-наукова лабораторія фітосанітарного моніторингу призначена для проведення фітосанітарного моніторингу агроєкосистем, у тому числі основних сільськогосподарських рослин (кафедра захисту рослин);

- науково-експериментальна лабораторія кафедри загальної та біологічної хімії [9, с. 118].

В ННІ АСЕ функціонує аспірантура. Викладацькою діяльністю займаються фахівці з проблем органічного землеробства – професори В. М. Писаренко, П. В. Писаренко; з питань вивчення сої – професори М. Я. Шевніков, Л. Г. Білявська, гречки – професор О. М. Куценко, питань екології – д. с.-г. н. С. В. Поспелов.

У створеній ще в 1997 р. лабораторії мінералізованих (пластових) вод (нині – лабораторія агроекологічного моніторингу) професор П. В. Писаренко та інші розробили технологію екологічно безпечних заходів боротьби з бур'янами в посівах сільськогосподарських культур із використанням мінералізованої (пластової) води. В 1998 р. Держдепартаментом України внесене позитивне рішення на видачу патенту України «Засіб боротьби із бур'янами» (В. М. Писаренко, В. М. Самородов та ін.). За цикл наукових робіт «Розробка наукових засад і практичних рекомендацій з формування екологічно збалансованих агроecosystem» професори П. В. Писаренко та А. В. Калініченко в 2006 р. стали лауреатами премії Президента України для молодих учених.

Активно здійснюється селекційна робота з ехінацеєю (доцент В. М. Самородов, професор С. В. Поспелов) та вивчення особливостей вирощування інтродукованих сортозразків зарубіжної селекції та українських зареєстрованих сортів енергетичних культур, і їх використання для виробництва біопалива з урахуванням екологічних чинників, з перспективою використання біомаси для опалення закладів соціальної структури (д. с.-г. н., професор М. І. Кулик). Доцент кафедри захисту і карантину рослин В. М. Самородов Міжнародним біографічним центром у Кембриджі (Великобританія) визнаний «Людиною досягнень 1992 року», а Міжнародний союз садівників нагородив його золотою медаллю за створення саду України на Міжнародній виставці «Експо-93» в німецькому Штутгарті, йому присуджені академічні премії ім. Л. П. Симиренка та М. М. Гришка, премія ім. В. Г. Короленка, почесне звання Заслужений винахідник України. Науковцями цієї кафедри у співпраці зі вченими-ботаніками Полтавського Національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка завершена комплексна робота з вивчення рослин, які підлягають охороні на

Полтавщині. Підсумком її стало видання книг «Збережи, де стоїш, де живеш. По сторінках Червоної книги Полтавщини. Рослинний світ» та «Заповідна краса Полтавщини». Одним із авторів цих книг є доцент В. М. Самородов, який, до речі, обіймає посаду голови Полтавського відділення Українського ботанічного товариства. Факультет налагодив тісні контакти й проводить спільні наукові дослідження та підвищення кваліфікації викладачів з Університетом Хоенхайм (м. Штутгарт, Німеччина), Варшавським аграрним університетом (Польща), Дебреценським аграрним університетом (Угорщина). Щорічно викладачі та студенти старших курсів проходять практику і стажування в Німеччині, Великобританії, Польщі, Франції, Австрії, Швейцарії та інших країнах [9, с. 119].

Як зазначалося вище, Наказом МОН України № 1283 від 16.10.2020 р., було змінено тип і перейменовано Полтавську державну аграрну академію на Полтавський державний аграрний університет. Так розпочався четвертий етап розвитку закладу вищої освіти в якості галузевого аграрного університету, який дає змогу молоді продовжити новітні наукові дослідження, посилити аграрний сектор і зміцнити національну економіку нашої держави, а факультет агротехнологій та екології з 1 січня 2022 р. у вищому статусі ННІ АСЕ активно нарощує темпи розвитку.

Висновки. Аналіз здобутків Полтавського державного аграрного університету протягом 100 років діяльності дає змогу виокремити п'ять етапів у його розвитку: 1) сільськогосподарський факультет при Полтавській Вищій Робітничій школі (1920); 2) Політехнікум (1921–1929); 3) Полтавський сільськогосподарський інститут (1929–2001); 4) Полтавська державна аграрна академія (2001–2020); 5) Полтавський державний аграрний університет (2020 і дотепер).

Протягом п'яти етапів розвитку університету відбувалася трансформація і його найстарішого факультету, який сутнісно визначив головні здобутки університету. Виокремлено також і періоди розвитку навчально-наукового інституту агротехнологій, екології та екології: 1) секції агрономічного відділення (1920), агрономічне відділення сільськогосподарського факультету Політехнікуму

(1921–1929); 2) агрокормовий факультет, у складі зоотехнічного інституту (1930–1934); 3) агрономічний факультет (1934–2011); 4) факультет агротехнологій та екології (2011–2021); 5) навчально-науковий інститут агротехнологій, селекції та екології (ННІ АСЕ) (з 1 січня 2022 і дотепер).

Як бачимо, етапи становлення ННІ АСЕ дещо не збігаються з етапами розвитку університету, що підкреслює його самобутність, унікальність, особливості розвитку матеріально-технічної бази і примноження кадрового потенціалу. Враховуючи вагомі надбання вчених-аграріїв університету і його базового навчально-наукового інституту, підкреслимо, що навчально-наукові лабораторії і селекційний центр дали державі значну кількість високовартісних сортів рослин. Університет виплекав відомих світові вчених-аграріїв, відкрив широкі бази практик для здобувачів вищої освіти і впевнено рухається у майбутнє.

Список використаних джерел та літератури

1. Архівна довідка від 13.12.2019. № 04-14/112-1. // Державний архів Полтавської області.
2. Державний архів Полтавської області. Ф. р-911 (Полтавський сільськогосподарський інститут Міністерства сільського господарства УРСР). Справа фонду, арк. 4, 5, 49.
3. Наказ МОН України від 16.10.2020. № 1283 «Про зміну типу та перейменування Полтавської державної аграрної академії». URL: <https://imzo.gov.ua/dokumenti/nakazi-mon-ukrayini/>
4. Писаренко П. В., Опара М. М., Самородов В. М. Історія та наукові доробки агрономічного факультету. *Вісник полтавської державної аграрної академії*. 2006. № 2. С. 10-12.
5. Полтавська державна аграрна академія. Історичний нарис (1920–2010) / Писаренко В. М., Аранчій В. І., Опара М. М. Полтава: РВВ Полтавської державної аграрної академії, 2010. 296 с.
6. Полтавська державна аграрна академія (1920–2015). Історія та здобутки / Аранчій В. І., Кочерга А. А., Опара М. М., Капаєва Л. М., Якименко М. А. Полтава, 2015. 408 с.
7. Полтавський виш увійшов у десятку кращих аграрних закладів вищої освіти України. *Новини Полтавщини* (02 серпня 2022 р.). URL: <https://np.pl.ua/2022/08/poltavskyy-vysh-uviyshov-u-desiatku-krashchykh-ahrarykh-zakladiv-vyshchoi-osvity-ukrainy/>
8. Полтавський державний аграрний університет: з перших днів війни й надалі «Разом до перемоги!». *Полтавщина* (13 травня 2022 р.). URL: <https://poltava.to/news/66098/>

9. Полтавський державний аграрний університет. 100 років звершень / За редакцією В. І. Аранчій, Т. О. Шаравари, А. А. Кочерги, М. М. Опари, В. М. Писаренка, В. М. Самородова, М. А. Якименка. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2021. 368 с.

10. Полтавський державний аграрний університет – територія успіху зі сторічною витримкою. *Коло. Новини Полтави* (6 вересня 2022 р.). URL: <https://kolo.news/category/osvita/27424>

11. Постанова «Про внесення змін до додатка до Постанови Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2020 році». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DI01312A>

12. У полтавському виші презентували перспективи розвитку аграрної галузі в умовах війни та повоєнної відбудови // *Новини Полтавщини* (18 червня 2022 р.). URL: <https://np.pl.ua/2022/06/u-poltavskomu-vyshy-prezentuvaly-perspektyvy-rozvytku-ahrarynoi-haluzi-v-umovakh-viyny-ta-povoiennoi-vidbudovy/>

References

1. Arkhivna dovidka vid 13.12.2019 [Archive reference from December 13, 2019]. No. 04-14/112-1. Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti [in Ukrainian].

2. Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti [State archive of Poltava region]. F. r-911 (Poltavskiy silskohospodarskyi instytut Ministerstva silskoho gospodarstva URSR). Sprava fondu, ark. 4, 5, 49 [in Ukrainian].

3. Nakaz MON Ukrainy vid 16.10.2020. № 1283 «Pro zminu typu ta pereimenuvannia Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii» [Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine dated October 16, 2020. No. 1283 «On changing the type and renaming of Poltava State Agrarian Academy»]. URL: <https://imzo.gov.ua/dokumenty/nakazy-mon-ukrayini/> [in Ukrainian].

4. Pysarenko, P. V., Opara, M. M., & Samorodov, V. M. (2006). Istoriia ta naukovi dorobky ahronomichnoho fakultetu [History and scientific developments of the Faculty of Agronomy]. *Visnyk poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, 2, 10-12 [in Ukrainian].

5. Pysarenko, V. M., Aranchii, V. I., & Opara, M. M. (2010). Poltavska derzhavna ahrarna akademiia. Istorychnyi narys (1920–2010) [Poltava State Agrarian Academy. Historical sketch (1920–2010)]. Poltava [in Ukrainian].

6. Aranchii, V. I., Kocherha, A. A., Opara, M. M., Kapaieva, L. M., & Yakymenko, M. A. (2015). Poltavska derzhavna ahrarna akademiia (1920–2015). Istoriia ta zdobutky [Poltava State Agrarian Academy (1920–2015). History and achievements]. Poltava [in Ukrainian].

7. Poltavskiy vysh uviyshov u desiatku krashchykh ahrarnykh zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy [Poltava University was included in the top ten agricultural institutions of higher education in Ukraine]. *Novyny Poltavshchyny* (02 serpnia 2022 r.). URL: <https://np.pl.ua/2022/08/poltavskyy-vysh-uvyishov-u-desiatku-krashchykh-ahrarynykh-zakladiv-vyshchoi-osvity-ukrainy/> [in Ukrainian].

8. Poltavskiy derzhavnyi ahrarniy universytet: z pershykh dnyv viiny y nadali «Razom do peremohy!» [Poltava State Agrarian University: from the first days of the war onwards «Together to victory!«]. *Poltavshchyna* (13 travnia 2022 r.). URL: <https://poltava.to/news/66098/> [in Ukrainian].

9. Poltavskiy derzhavnyi ahrarniy universytet. 100 rokiv zvershen [Poltava State Agrarian University. 100 years of achievements] (2021). Edited by Aranchii, V. I., Sharavara, T. O., Kocherha, A. A., Opara, M. M., Pysarenko, V. M., Samorodov, V.M., Yakymenko, M. A. Kamianets-Podilskiy [in Ukrainian].

10. Poltavskiy derzhavnyi ahrarniy universytet – terytoriiya uspikhu zi storichnoiu vytrymkoiu [Poltava State Agrarian University is a territory of success with a hundred years of experience]. *Kolo. Novyny Poltavy* (6 veresnia 2022 r.). URL: <https://kolo.news/category/osvita/27424> [in Ukrainian].

11. Postanova «Pro vnesennia zmin do dodatka do Postanovy Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vidznachennia pamiatnykh dat i yuvileiv u 2020 rotsi» [Resolution «On Amendments to the Annex to the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine «On Commemorating Commemorative Dates and Anniversaries in 2020»]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DI01312A> [in Ukrainian].

12. U poltavskomu vyshi prezentuvaly perspektyvy rozvytku ahrarnoi haluzi v umovakh viiny ta povoiennoi vidbudovy [Prospects for the development of the agricultural sector in the conditions of the war and post-war reconstruction were presented at Poltava University]. *Novyny Poltavshchyny* (18 chervnia 2022 r.). URL: <https://np.pl.ua/2022/06/u-poltavskomu-vyshi-prezentuvaly-perspektyvy-rozvytku-ahrarnoi-haluzi-v-umovakh-viiny-ta-povoiennoi-vidbudovy/> [in Ukrainian].

Рецензенти:

Н. І. Коцур, д. і. н., проф.;

Н. Б. Щebetюк, д. і. н.

Надійшла до редакції: 01.09.2022 р.